

ივანე ჯავახიშვილი

მოხსენება თანამედროვე

მომენტზე

1919 წლის 27-28 აპრილი,

საგაზეთო ანგარიში

თბილისი

2014

UDC (უაკ) 32 (472.22)

მ - 427

რედაქტორი: მალხაზ მაცაბერიძე

ივ. ჯავახიშვილი. მოხსენება თანამედროვე მომენტზე (1919 წ. 27-28 აპრილი, საგაზეთო ანგარიში). თბილისი, პოლიტიკის კვლევის ინსტიტუტი, 2014 – 27 გვ.

თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში 1919 წლის 27-28 აპრილს ივანე ჯავახიშვილის მიერ წაკითხული საჯარო ლექციის ვრცელი ანგარიში გამოქვეყნდა გაზეთ "საქართველოს" რამდენიმე ნომერში (1919 წლის 4, 7 და 8 მაისი) სათაურით: "პროფესორ ივანე ჯავახიშვილის მოხსენება თანამედროვე მომენტზე". ღვაწლმოსილი ისტორიკოსი მიმდინარე მომენტის შეფასებას წარსულის ღრმა ანალიზს ამყარებდა და მის საფუძველზე განსაზღვრავდა სამომავლო პერსპექტივებს. ივანე ჯავახიშვილი, რომელიც ამ შემთხვევაში მიმდინარე პოლიტიკის ექსპერტის როლში გამოდიოდა, საქართველოს დამოუკიდებლობისათვის მთავარ საფრთხედ მიიჩნევდა საგარეო პოლიტიკის "გულუბრყვილობას" და საჭიროდ მიაჩნდა საქართველოს პოლიტიკური აზროვნება შეჩვეოდა იმ აზრს, რომ "საქართველო მუდამ უნდა ემყარებოდეს თავის თავს".

ISBN 978-9941-0-6550-7

ივანე ჯავახიშვილის 1919 წლის აპრილში წა- კითხული საჯარო ლექციის შესახებ

1919 წლის 27-28 აპრილს თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში შეკრებილი პროფესორის და სტუდენტების წინაშე ბ-ნი ივანე ჯავახიშვილი ერთი შეხედვით მისთვის უჩვეულო მოხსენებით წარსდგა. ღვაწლმოსილი ისტორიკოსი თავის საჯარო ლექციაზე "თანამედროვე მომენტს" აანალიზებდა, როგორც პარიზში დაწყებულ საზავო კონფერენციაზე საქართველოს მიერ წარგზავნილი დელეგაციის ერთ-ერთი წევრი.

პარიზის საზავო კონფერენციისათვის მზადებას დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდნენ საქართველოში. პირველ მსოფლიო ომში გამარჯვებულ ქვეყნებს მსოფლიოს ახალი წესრიგისათვის უნდა ჩაეყარათ საფუძველი და მათ მირ მიღებულ გადაწყვეტილებებზე საქართველოს ბედიც იყო დამოკიდებული. "სულ ახლო მომავალში პარიზში მოწვეული იქნება მსოფლიო სამშვიდობო კონგრესი, რომელზედაც, სხვათა შორის, საბოლოოდ გადაწყდება აღდგენილ, თუ ახლად წარმოშობილ სახელმწიფოთა ბედი. ყველანი გაფაციცებით ემზადებიან საერთაშორისო მაღალ კრებულისათვის, რომ კულტურულ კაცობრიობას თავისი ეროვნული და სახელმწიფოებრივი საჭიროებანი წარუდგინონ", - 1919 წლის დასაწყისში წერდა გაზეთი "საქართველო".¹

პარიზის საზავო კონფერენციაზე საქართველოს პოზიციების გასაძლიერებლად საქართველოს იმდროინდელმა ხელისუფლებამ დააჩქარა დამფუძნებელი კრების არჩევნები, რომელიც 1919 წლის 14-16 თებერვალს ჩატარდა, დამფუძნებელი კრების პირველი სხდომა კი 12 მარტს შედგა. დამფუძნებელი კრების შეკრების თაობაზე საგანგებოდ ეცნობა პარიზში ჩასულ საქართველოს დელეგაციის წევრებს - კარლო ჩხეიძეს და ირაკლი წერეთელს. კარლო ჩხეიძე, რომელიც საქართველოს პარლამენტის თავმჯდომარე იყო, დაუსწრებლად აირჩიეს დამფუძნებელი კრების თავმჯდომარის პოსტზეც.

პარიზში გაგზავნილ საქართველოს დელეგაციას გზაში მნიშვნელოვანი სირთულეების დაძლევა მოუხდა. 1919 წლის 9 იანვარს საქარ-

¹"საქართველო", 1919 წ. 7 იანვარი

თველოს 12-კაციანი დელეგაცია თბილისიდან ბათუმისკენ გაემგზავრა, საიდანაც პარიზში უნდა ჩასულიყვნენ. დელეგაციის შემადგენლობაში, საქართველოს მთავრობის თხოვნით, ივ. ჯავახიშვილიც შედიოდა. თუმცა მას უმჯობესად მიაჩნდა უნივერსიტეტში დარჩენა. ივ.ჯავახიშვილის უნივერსიტეტისგან დროებით მოწყვეტას უნივერსიტეტის თანამშრომლები და სტუდენტებიც განიცდიდნენ.²

საზავო კონფერენციაზე მიმავალი დელეგაცია ბათუმში 11 იანვარს ჩავიდა და ერთკვირიანი ლოდინის შემდეგ 17 იანვარს სტამბოლისკენ მოახერხა გამგზავრება. იქ დელეგაცია დიდი ხნით გააჩერეს და პარიზისკენ გამგზავრების საშუალება არ მისცეს. ამ ინფორმაციამ საქართველოში უკმაყოფილება და მითქმა-მოთქმა გამოიწვია. არასოციალისტურ პრესაში გაჩნდა ვერსია, რომ მოკავშირეებს დელეგაციის "სოციალისტური" შემადგენლობა არ მოსწონდათ და ამიტომ შეაფერხეს სტამბოლიდან მისი გამგზავრება.³ ცხადია, დელეგაციის შეფერხების ამგვარი ინტერპრეტაცია სოციალისტური მიმართულების გაზეთების აღშფოთებას იწვევდა.⁴

² "ჩვენ უნივერსიტეტს ბედი არ სწყალობს. პირველი სემესტრი იყო და ხომ მთლად გააქარწყლა ბოლშევიკების და ოსმალელების შემოსევამ. მთელი სტუდენტობა ჯარში იყო და ვის ეცალა უნივერსიტეტისათვის. ვფიქრობდით მეორე სემესტრში მაინც იქნებოდა წესიერი მეცადინეობა, მაგრამ აქაც არ გაგვიმართლა იმედი. ჯერ ერთი, მეორე სემესტრში ძალიან გვიან დაიწყეს ლექციების კითხვა, მეორე უნივერსიტეტის საუკეთესო ხელმძღვანელი პატივცემული პროფესორი ივანე ჯავახიშვილი უცხოეთში გაემგზავრა ჩვენს დელეგაციასთან ერთად..." ("სახალხო საქმე", 1919 წლის 14 მარტი).

³ "შეთანხმების სახელმწიფოებიც, როგორც სჩანს, უხერხულად სცნობენ ჩვენი დელეგაციის დაშვებას საერთაშორისო კონფერენციაზე, რადგან მისი სოციალისტური შემადგენლობა საშიშად მიაჩნიათ" ("საქართველო", 1919 წლის 12 თებერვალი); "დელეგაციას საერთოდ ცუდად ეპყრობიან და ჯერჯერობით მსოფლიო კონფერენციაზე არ უშვებენ. ამის მიზეზად ასახელებენ დელეგაციის სოციალისტურ შემადგენლობას. როგორც ხმება გავრცელებული, შეთანხმების სახელმწიფოში უკმაყოფილონი არიან დელეგაციაში ჩხეიძისა და წერეთლის მონაწილეობით" ("საქართველო", 1919 წლის 13 თებერვალი).

⁴ იხ. მაგ. "შრომა", 1919 წ. 20 თებერვალი: "ჩვენი დელეგაცია სტამბოლში ზის და იქიდან წასვლას ვერ ახერხებს. რა თქმა უნდა ბურჟუაზიული და ნაციონალისტური წრეების მიერ შეთხზული ჭორი თითქოს ჩვენს დელეგაციას იმიტომ აბრკოლებენ, რომ ის სოციალისტებისაგან შესდგება, მართალი არ არის. ჩვენი დელეგაციის სტამბოლში გაჩერება, უეჭველია, არის ჩვენი თავისუფლებისა და დამოუკიდებლობის მტრების საქმე. მათი მიზანია, რომ ჩვენი დელეგაცია სრულებით

საბოლოოდ, საქართველოს დელეგაციის მხოლოდ ორ წევრს - კარლო ჩხეიძეს და ირაკლი წერეთელს მიეცა პარიზში ჩასვლის უფლება. სტამბოლში დარჩენილი დელეგაციის დანარჩენი წევრების დიდი ნაწილი კი, მათ შორის ივ. ჯავახიშვილი უკან გამობრუნდნენ და 2 აპრილს თბილისში ჩამოვიდნენ. "პროფ. ი.ჯავახიშვილი დაბრუნდა სტამბოლიდან და შეუდგება ამ მოკლე ხანში ლექციების კითხვას", - წერდა ამასთან დაკავშირებით "სახალხო საქმე".⁵

ივ. ჯავახიშვილმა ჯერ ბათუმში, შემდეგ კი სტამბოლში ყოფნა გამოიყენა იმ საკითხებზე ნაშრომების შესაქმნელად, რომლებიც მისი აზრით, უაღრესად მნიშვნელოვანი იყო იმდროინდელი ქართული პოლიტიკისათვის. ეს ნაშრომებია: "საქართველოს საზღვრები ისტორიულად და თანამედროვე თვალსაზრისით განხილული", რომელიც დაწერა 1919 წლის იანვარ-მარტში ბათუმსა და კონსტანტინეპოლში ყოფნის დროს და "დამოკიდებულება რუსეთსა და საქართველოს შორის XVIII საუკუნეში", რომელიც 1919 წლის თებერვალ-მარტში კონსტანტინეპოლში დაწერა. ნაშრომების დაწერის ადგილი და დრო თავად ივ.ჯავახიშვილის მიერაა აღნიშნული. ორივე ნაშრომი 1919 წელს თბილისში დაიბეჭდა.

თბილისში დაბრუნებულ ივანე ჯავახიშვილს, როგორც ჩანს, სტუდენტებმა და პროფესურამ სთხოვა ინფორმაციის მიწოდება საზავო კონფერენციაზე წარგზავნილი დელეგაციის საქმიანობის, საერთაშორისო ვითარების, საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამკვიდრების პრობლემებისა და პერსპექტივების შესახებ.

ივანე ჯავახიშვილი ჩვეული პასუხისმგებლობით და მეცნიერული კეთილსინდისიერებით მოეკიდა ამ თხოვნას და 1919 წლის 27-28 აპრილს თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში წაიკითხა ვრცელი მოხსენება "თანამედროვე მომენტის" შესახებ. როგორც იმდროინდელ პრესაში აღინიშნა "მოხსენებას თითქმის მთელი სტუდენტობა და პროფესურა დაესწრო".⁶ ამ ლექციის ვრცელი ანგარიში გამოქვეყნდა გაზეთ "საქართვე-

არ მოხვდეს საერთაშორისო კონფერენციაზე, რომ ჩვენი ხმა იქ სრულებით არ გაისმას".

⁵ "სახალხო საქმე", 1919 წლის 9 აპრილი

⁶ "საქართველო", 1919 წლის 4 მაისი

ლოს" რამდენიმე ნომერში (1919 წლის 4, 7 და 8 მაისი) სათაურით: "პროფესორ ივანე ჯავახიშვილის მოხსენება თანამედროვე მომენტზე".

ივ. ჯავახიშვილის ლექციის ტექსტი იბეჭდება აღნიშნული საგაზეთო პუბლიკაციის მიხედვით. ჩასწორდა მხოლოდ რამდენიმე კორექტურული შეცდომა. ტექსტის უკეთ აღქმის მიზნით კი გამოყოფილია ქვესათაურები, ლექციის შესაბამისი ნაწილის შინაარსიდან გამომდინარე.

1919 წლის გაზაფხულზე, როდესაც ივ. ჯავახიშვილი უნივერსიტეტში საჯარო ლექციას კითხულობდა, მიმდინარე მომენტის მთავარი საკითხი საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის განმტკიცება და საერთაშორისო აღიარების მიღწევა იყო. დამოუკიდებლობის გამოცხადებიდან სულ 11 თვე იყო გასული. ამ დროისათვის საქართველოს მდგომარეობას ისიც ართულებდა, რომ პირველ მსოფლიო ომში დამარცხდა გერმანია, საქართველოს დამოუკიდებლობის მხარდამჭერი ქვეყანა. საქართველოს საერთაშორისო მდგომარეობაში ახალი საფრთხეები გაჩნდა. საჭირო იყო ურთიერთობის მოწესრიგება გამარჯვებული ანტანტის ქვეყნებთან. ეს კი, როგორც ივ.ჯავახიშვილის მოხსენებიდანაც ჩანს, იოლ საქმეს არ წარმოადგენდა. სიმშვიდე არ იყო საქართველოს საზღვრებზე, რომელთა მიმართაც მეზობლები სერიოზულ პრეტენზიებს აცხადებდნენ.

ივ. ჯავახიშვილი როგორც ექსპერტი, საქართველოს ხელისუფლებას პირველ რიგში სწორედ საქართველოს სახელმწიფო საზღვრების თაობაზე მოსალოდნელ დავასთან დაკავშირებით სჭირდებოდა. დელეგაციის შემადგენლობაში ყოფნისას საქართველოს საზღვრების შესახებ დაწერილ ნაშრომში ივანე ჯავახიშვილმა ჩამოაყალიბა ის პრინციპები, რომლებიც ამოსავალი უნდა იყოს საქართველოს ხელისუფლებისათვის ამ საკითხის გადაწყვეტისას:

- საქართველოს ისტორიულად ჩამოყალიბებული, მკაფიოდ გამიჯნული საზღვრები აქვს და ამ საზღვრებში საქართველოს სახელმწიფოს გაუადვილდება თავდაცვა;

- საზღვრების საკითხში საქართველოს მთავრობა სახელმწიფოებრივი ინტერესებით უნდა ხელმძღვანელობდეს;

- მეზობლებთან ურთიერთობის მოსაწესრიგებლად საზღვრების საკითხში შეიძლება გარკვეულ დათმობებზე წასვლა, ოღონდ ისე, რომ სახელმწიფოებრივი ინტერესები არ დაზარალდეს.

ქვეყნის წინაშე მდგარი პრობლემების სიმრავლის მიუხედავად, ივ. ჯავახიშვილი საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობისათვის უმთავრეს საფრთხეს სულ სხვა რამეში ხედავს, რაშიც მას ადვილად არ დაეთანხმებოდნენ არა მხოლოდ იმდროინდელი ქართული პოლიტიკის მესვეურები, არამედ პოლიტიკური სპექტრის და მთლიანად საზოგადოების არცთუ მცირე ნაწილი. ივანე ჯავახიშვილის აზრით, მთავარი საფრთხე საქართველოსთვის თავად "ქართული პოლიტიკის გულბრყვილობა" იყო.

ისტორიის გაკვეთილები მიმდინარე პოლიტიკისათვის

ივანე ჯავახიშვილი თავის მოხსენებას ვრცელი ისტორიული მიმოხილვით იწყებს და ეს არ იყო ცნობილი ისტორიკოსის მიერ თავისი პროფესიისათვის უბრალო ხარკის მოხდა.

ჯერ ერთი, 1918-1921 წლების საქართველოში დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდნენ იმის ჩვენებას, თუ როგორ დაარღვია რუსეთის იმპერიამ 1783 წლის გეორგიევსკის ტრაქტატი და დაიპყრო საქართველო. ამით იქმნებოდა ისტორიული არგუმენტები საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენის დასასაბუთებლად.

ივანე ჯავახიშვილს წარსულის გახსენება უფრო სხვა რამისთვის სჭირდება. მასში ხედავს ისტორიის გაკვეთილებს მიმდინარე პოლიტიკისათვის. "საქართველოს რესპუბლიკის ყოველი მოქალაქე მოვალეა თავის ქვეყნის წარსული იცოდეს, განსაკუთრებით ისეთი ხანა, როგორც XVIII საუკუნეა. აწინდელმა ქართველმა პოლიტიკოსმა ამ ჩვენს წარსულშიაც შეიძლება თანამედროვე მდგომარეობისათვისაც ბევრი რამე საგულისხმო და გამაფრთხილებელი ამოიკითხოს", - აღნიშნავდა ივანე ჯავახიშვილი თავის ნაშრომში "დამოკიდებულება რუსეთსა და საქართველოს შორის XVIII საუკუნეში".

მანც რა მიაჩნდა ივანე ჯავახიშვილს საქართველოს წარსულიდან "საგულისხმო და გამაფრთხილებელი" მიმდინარე პოლიტიკისათვის? ივანე ჯავახიშვილი აანალიზებდა თუ რამ განაპირობა ქართული სახელ-

მწიფობების ნგრევა და მე-19 საუკუნის დასაწყისში რუსეთის მიერ საქართველოს ოკუპაცია. ის ასახელებდა ერთდერით მიზეზს - "ქართული პოლიტიკის გულუბრყვილობა" ევროპელებთან და, კერძოდ, რუსეთთან მიმართებაში. "ჩვენ წინაპრებს ეგონათ, რომ ძლიერი ქრისტიანი ერი უანგარო დახმარებას გაუწევს მცირე ქრისტიან ერს და ძლიერი ერის პოლიტიკაში ვერაგობას ადგილი არ ექნებოდა", - აღნიშნავდა ივანე ჯავახიშვილი.

ივანე ჯავახიშვილის მოკლე ისტორიული ექსკურსი მე-18 საუკუნის საქართველოს ისტორიაში აჩვენებს, თუ რა კატასტროფული შედეგები მოუტანა საქართველოს ვახტანგ VI და ერეკლე II-ის მიერ რუსეთის მიმართ გატარებულმა ამგვარმა გულუბრყვილო პოლიტიკამ. ლექციის დასაწყისშივე ივანე ჯავახიშვილმა ჩამოაყალიბა მთავარი დასკვნა, რომელიც ლოგიკურად გამომდინარეობდა ისტორიული მიმოხილვიდან: "თუ საქართველო თვითონ დამოუკიდებლად აწარმოებდა პოლიტიკას, მაშინ იყო მისი რენესანსი. როდესაც კი საქართველო უახლოვდებოდა რუსეთს, მაშინ მისი საქმეები აირეოდა, რადგანაც რუსეთის პოლიტიკაში სრულებითაც არ შედიოდა საქართველოსთვის დახმარების გაწევა. რუსეთს თავისი მიზნები ჰქონდა და საქართველოსთვის ზრუნვა მხოლოდ სიტყვის მასალა იყო".

ივანე ჯავახიშვილის აზრით, ქართველ პოლიტიკოსთა მიერ დაშვებულმა საბედისწერო შეცდომებმა განაპირობა ჩვენი ქვეყნის მიმართ რუსეთის იმპერიალისტური პოლიტიკის წარმატება. "ქართულ პოლიტიკის გულუბრყვილობამ, უსუსურობამ მიიყვანა საქართველო ოკუპაციამდე", - აღნიშნავდა ივ.ჯავახიშვილი.

დამოუკიდებლობის აღდგენა და "გულუბრყვილო პოლიტიკის" ახალი სახე

ივ.ჯავახიშვილს განსაკუთრებით შემაშფოთებლად მიაჩნდა ის ფაქტი, რომ საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენის შემდეგაც ძველმა საბედისწერო სენმა კვლავ თავი იჩინა ქართულ პოლიტიკურ აზროვნებაში. "ქართველები პოლიტიკაში ისევ ისე გულუბრყვილონი დავრჩით და ძველმა გამოცდილებამ ჩვენ არაფერი გვასწავლა", - ასეთ

შეფასებას აძლევდა ახალი თაობის ქართველ პოლიტიკოსთა აზროვნებას და მოქმედებას ივანე ჯავახიშვილი.

ქართული პოლიტიკის გულუბრყვილობა გამოვლინდა იმაში, რომ "რუსეთს ყველაზე გვიან საქართველო ჩამოშორდა", რადგანაც "ჩვენ მმართველ პარტიას გულწრფელად სურდა საქართველო ნაწილი ყოფილიყო დიდი რუსეთისა". მაგრამ ივანე ჯავახიშვილს ეს არ მიაჩნია დიდ შეცდომად და აღნიშნავდა, რომ "პირველი ნაბიჯი საქართველოს გასანთავისუფლებლად გადიდგა თავის დროზედ და ეს განთავისუფლება საქართველოს ძვირად არ დასჯდომია".

ივ. ჯავახიშვილს "გულუბრყვილო პოლიტიკის" გაგრძელებად მიაჩნია ქართველ პოლიტიკოსთა ნდობა ანტანტის წარმომადგენელთა განცხადებებისა და დაპირებებისადმი. პარიზის კონფერენციაზე მიმავალი საქართველოს დელეგაცია მშვიდად შეხვდა იმ ფაქტს, რომ სომხეთის დელეგაცია მოკავშირეებმა ბათუმში ჩამოსვლისთანავე გააგზავნეს პარიზისაკენ, საქართველოს დელეგაციას კი ერთი კვირა აცდევინეს - თქვენთვის სპეციალურად ჩამოვა გემიო. "ზოგიერთ ჩვენ დელეგაციის წევრებს გულწრფელად სჯეროდათ, რომ მოკავშირენი გულწრფელნი იყვნენ გემის დაგვიანების მიზეზების ახსნაში. აქაც სჩანდა ჩვენი გულუბრყვილო პოლიტიკოსობა", - ირონიულად შენიშნავდა ივ.ჯავახიშვილი.

იმდროინდელი ქართული პოლიტიკის გულუბრყვილობა, რიგ შემთხვევებში, გამომდინარეობდა პარტიული იდეოლოგიიდანაც. სოციალისტური პარტიები დიდ იმედს ამყარებდნენ მსოფლიო რევოლუციური მოძრაობის წარმატებაზე. ივ.ჯავახიშვილს უხდებოდა იმ დელეგაციაში ყოფნა, რომლის წევრების დიდი ნაწილიც რევოლუციური მოლოდინებით იყო გამსჭვალულნი და ამ პოზიციიდან აღიქვამდა მოვლენათა განვითარებას. იყო მოლოდინი იმისა, რომ "ევროპის დიდ ომს უნდა მოჰყოლოდა დიდი გარდაქმნა".

ივ. ჯავახიშვილმა ლექცია "მიმდინარე მომენტის" შესახებ წაუკითხა უნივერსიტეტის სტუდენტებს, რომელთა დიდი ნაწილიც პოლიტიკაში იყო ჩართული და თუ სტუდენტური გამგეობის შემადგენლობის მიხედვით ვიმსჯელებთ, მნიშვნელოვანწილად სოციალისტურად განწყობილი. სწორედ იმ სტუდენტების სახელით, რომლებიც ივ.ჯავახიშვილის ლექციას უსმენდნენ, დამფუძნებელი კრებისათვის გაგზავნილ მიმარ-

თვაში ნათქვამი იყო: "ტფილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სტუდენტობა ესალმება ქართველ ერის სუვერენობის დამადასტურებელ საქართველოს დამფუძნებელ კრებას და გამოსთქვამს სურვილს, რომ კაპიტალიზმის რღვევის ხანაში საქართველოს სოციალისტური წარმომადგენლობა გაბედულად ამოუდგეს გვერდში მებრძოლ სოციალისტურ დემოკრატიას და ცხოვრების ბურჟუაზიული საფუძვლები შესცვალოს სოციალისტური საფუძვლებით, რაც საქართველოს მიანიჭებს იმ შრომის სუფევას, რისთვისაც სისხლიდან იცლება მოწინავე ევროპა".⁷ როგორც ვხედავთ, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სტუდენტები საქართველოს დამფუძნებელ კრებას უსურვებენ არა საქართველოს სახელმწიფოს საკეთილდღეოდ მუშაობას, არამედ აქტიურ მონაწილეობას მსოფლიოს სოციალისტურად გარდაქმნაში.

ივ. ჯავახიშვილი მოუწოდებდა ქართულ პოლიტიკაში გულუბრყვილობის დამღევსაკენ. ქართული პოლიტიკისათვის არაფერი შეიცვლებოდა უკეთესობისაკენ, თუკი ერთმორწმუნეობით განპირობებულ გულუბრყვილობას ჩანაცვლებდა გარკვეული იდეოლოგიით განპირობებული პოლიტიკური გულუბრყვილობა. "ქართველები პოლიტიკაში ისევ ისე გულუბრყვილონი დავრჩით და ძველმა გამოცდილებამ ჩვენ არაფერი გვასწავლა", - ივანე ჯავახიშვილის ეს გაფრთხილება, სამწუხაროდ, სათანადოდ არ იქნა გათვალისწინებული.

1919 წლის აპრილი: საქართველოს გეოპოლიტიკური მდგომარეობის ანალიზი

საინტერესოა ივანე ჯავახიშვილის მიერ 1919 წლის გაზაფხულზე საქართველოს სახელმწიფოს საერთაშორისო მდგომარეობის შეფასება. 1919 წლის აპრილის ბოლოს, როდესაც ივანე ჯავახიშვილი ლექციას კითხულობდა, ქართული გაზრეები ქვეყნის ტერიტორიული მთლიანობის აღდგენის გზაზე მოპოვებული წარმატებების შესახებ იუწყებოდნენ – ქართულმა ჯარებმა გაგრა და არტაანი დაიკავეს.⁸ ეს ფაქტი, ცხადია, გავ-

⁷ "სახალხო საქმე", 1919 წლის 19 აპრილი

⁸ "ჩვენმა ჯარებმა სოჭის მიმართულებით გაგრა აიღეს, ახალციხის მიმართულებით კი ქ. არტაანი" ("საქართველო", 1919 წლის 24 აპრილი); "ნოვოროსიაში მოხა-

ლენას ახდენდა ვითარების შეფასებაზე. "საქართველოსთვის იმისთანა პირობებია, რომ მის დამოუკიდებლობას არავითარი საფრთხე არ მოელის",_ ასეთია ბ-ნი ივანეს დასკვნა. საქართველოს მეზობლად აღარ ჩანდნენ ქვეყნები, რომლებიც ისტორიულად სასიკვდილო საფრთხეს უქმნიდნენ ხოლმე საქართველოს სახელმწიფოებრივ დამოუკიდებლობას. ირანი დასუსტებული იყო და დიდი ხანია აღარ ერეოდა კავკასიის პოლიტიკაში, ოსმალეთი პირველ მსოფლიო ომში დამარცხდა და მას ანტანტის ქვეყნები ინაწილებდნენ, რუსეთი რევოლუციისა და სამოქალაქო ომის ქარცეცხლში იყო გახვეული და საქართველოსთვის არ ეცალა. თუნდაც რომ მომხდარიყო რუსეთის გაძლიერება, ივ.ჯავახიშვილი ვარაუდობდა, რომ ომში გამარჯვებული ბრიტანეთი აღარ დაუშვებდა რუსეთის ხელახალ შემოსვლას სამხრეთ კავკასიაში. "ინგლისს ძალიან ემინიან, რომ კვლავ მოღონიერებულმა რუსეთმა ინდოეთისკენ არ გაიწიოს, ამისთვის მის ინტერესს შეადგენს რუსეთის ბატონობა კავკასიონის ქედს აქეთ არა სცილდებოდეს", - აღნიშნავდა ივანე ჯავახიშვილი.

თუმცა, ერთი შეხედვით ეს მყარი არგუმენტი სულ მალე გაბათილდა. 1919 წლის მაისის პირველ რიცხვებში ცნობილი გახდა, რომ დიდი ბრიტანეთის ჯარები საქართველოს ტერიტორიას დატოვებდნენ და მათ იტალიელები ჩაენაცვლებოდნენ. მოვლენები ისე განვითარდა, რომ იტალიელები კავკასიაში არ გამოჩენილან და საერთოდ, ევროპის ქვეყნებმა დასტოვეს ეს რეგიონი.

იმდროინდელ ვითარებაში ივ. ჯავახიშვილს მართებულად მიაჩნია საქართველოს მიერ 1918 წლის 26 მაისის დამოუკიდებლობის აქტით გამოცხადებული ნეიტრალიტეტის პოლიტიკის გაგრძელება. რას ნიშნავდა "ნეიტრალიტეტი" საქართველოს სინამდვილეში? ეს იყო ლავირება დიდ გეოპოლიტიკურ მოთამაშეებს შორის, რომლებიც მოცემულ მომენტში კავკასიის რეგიონში მოქმედებდნენ და ამის მეშვეობით უნდა მომხდარიყო ეროვნული ინტერესების დაცვა, სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის შენარჩუნება. რადგანაც 1919 წლის გაზაფხულზე საქართველოს აღარ ემუქრებოდა დიდი დამპყრობელი, ივ.ჯავახიშვილის აზრით, "სა-

ლისეთა ჯარის სარდლობას წინადადება მიუცია ქართველებისათვის სამ დღეში დასტოვონ ქალაქი", "არტანის ფრონტზე ჩვენს მზვერავეებს შეტაკება აქვთ ქურთებთან" ("ერთობა", 1919 წლის 30 აპრილი).

ქართველოსთვის საჭირო არ არის ვისიმე პროტექტორატი. ბედი ცვალებადია, სხვისი მფარველობა კი ჩვენ მოგვადუნებს. საქართველოს მხოლოდ და მხოლოდ თავისი იმედი უნდა ჰქონდეს". მას კარგად ესმოდა ისიც, რომ საქართველოს შეიძლება მოუწიოს სამხედრო თავდასხმის მოგერიება რომელიმე მცირე მეზობლის ან რუსეთის სამოქალაქო ომში მონაწილე რომელიმე ძალის მხრიდან, მაგრამ ივ.ჯავახიშვილის დასკვნით, საქართველოს შეუძლია თავისი ძალებით ასეთი თავდასხმების მოგერიება. "საჭიროა მხოლოდ რომ საქართველოს პოლიტიკური აზროვნება შეეჩვიოს იმ აზრს, რომ საქართველო მუდამ უნდა ემყარებოდეს თავის თავს და თავისი ძალღონით მას შეუძლია შემუსროს გარედან შემოსეული მტერი", - აღნიშნავდა ივანე ჯავახიშვილი, თუმცა ამისათვის საქართველოს სათანადო ყურადღება უნდა მიექცია სამხედრო საქმის ორგანიზებისათვის.

"ჩვენი სამშობლოსათვის საზრუნავია, რომ მან განამტკიცოს თავის დამოუკიდებლობა, დაემყაროს მხოლოდ თავის ძალებს, დარჩეს კვლად ნეიტრალური ამ მსოფლიო ომში და სახელმწიფოთ ფეხის ხმას არ აპყვეს", - ამ სიტყვებით მთავრდება ივ.ჯავახიშვილის საჯარო ლექცია "მიმდინარე მომენტის" შესახებ.

ივ.ჯავახიშვილის დასკვნა იმის თაობაზე, რომ საქართველოს დამოუკიდებლობას საფრთხე არ ემუქრებოდა, რა თქმა უნდა, სწორი იყო 1919 წლის დასაწყისში არსებული ვითარებისათვის, მაგრამ მოვლენათა შემდგომმა განვითარებამ გეოპოლიტიკური სიტუაცია საქართველოს საზიანოდ შეცვალა. ანტანტის ქვეყნებმა სამხრეთ კავკასია დატოვეს, დამოუკიდებელი საქართველო კი საბოლოო ჯამში მარტო აღმოჩნდა საბჭოთა რუსეთისა და ათათურქის მიერ აღორძინებულ თურქეთის სახელმწიფოს პირისპირ. ყოველივე ამის განჭვრეტა 1919 წლის გაზაფხულზე შეუძლებელი იყო. მაგრამ ეს არაფერს ცვლის ივ.ჯავახიშვილის მოხსენებაში ჩამოყალიბებულ პრინციპულ დებულებებში, იმის თაობაზე, თუ რას უნდა ემყარებოდეს დამოუკიდებელი საქართველოს სახელმწიფოებრივი აღმშენებლობა: ქართულ აზროვნებაში საგარეო პოლიტიკისადმი "გულუბრყვილო" მიდგომის აღმოფხვრა და საკუთარ ძალებზე დაყრდნობა.

დღევანდელი გადასახედიდან თუ შევხედავთ, საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის დაცემა 1921 წელს მნიშვნელოვანწილად გა-

ნაპირობა საბჭოთა რუსეთის მიმართ გატარებულმა "გულუბრყვილო" საგარეო პოლიტიკამაც. საქართველოს ხელისუფლებაში დიდ იმედს ამყარებდნენ რუსეთთან დადებულ 1920 წლის 7 მაისის ხელშეკრულებაზე და მათთვის მოულოდნელი აღმოჩნდა როგორც საბჭოთა რუსეთის კარგად მომზადებული თავდასხმა 1921 წლის თებერვალში, ისე ქემალისტური თურქეთის მიერ სამხრეთ საქართველოს და ბათუმის ოლქის მიტაცების მცდელობა.

ივანე ჯავახიშვილის მიერ 1919 წლის აპრილის ბოლოს წაკითხული მოხსენებაში მოცემული ანალიზი აქტუალობას დღესაც არ დუაკარგავს. საქართველოს მიმართ აგრესიული პოლიტიკისაგან რუსეთი არ თავისუფლებულა და, მით უმეტეს, საქართველომ უნდა დასძლიოს რუსეთისადმი "გულუბრყვილო" მიდგომის ახალი მცდელობები. პრინციპში იგივე ითქმის სხვა სახელმწიფოთა მიმართაც. ყველა მოქმედებს თავისი ინტერესების შესაბამისად და "უანგარო მხარდაჭერის" იმედად ყოფნა არ შეიძლება. თუმცა აუცილებელია ინტერესთა თანხვედრის ძიება და ამ ყველაფრისათვის ამოსავალი უნდა იყოს, როგორც ივ. ჯავახიშვილი აღნიშნავს, "თავის თავსა და თავის ძალღონეზე დაყრდნობა".

მალხაზ მაცაბერიძე

ივ. ჯავახიშვილი

მოხსენება თანამედროვე მომენტზე

სახელმწიფო უნივერსიტეტში 28 და 29 აპრილს პრ. ივ. ჯავახიშვილმა წაიკითხა მოხსენება თანამედროვე მომენტზე. მოხსენებას თითქმის მთელი სტუდენტობა და პროფესურა დაესწო. მოხსენება მეტად საინტერესო იყო და პატივცემულ მომხსენებელს სტუდენტობამ მხურვალე მადლობა გადაუხადა.

"გულუბრყვილო" საგარეო პოლიტიკის შედეგები

პროფ. ჯავახიშვილი ჯერ ჩვენს ისტორიულ პოლიტიკას შეეხო. იგი ამტკიცებდა, რომ რამდენადაც ჩვენი წინაპრები გამოცდილნი იყვნენ აღმოსავლეთ სახელმწიფოებთან (სპარსეთ-ოსმალეთთან) პოლიტიკის წარმოებაში, იმდენად გულუბრყვილონი იყვნენ ევროპელებთან პოლიტიკის წარმოებაში. ჩვენ წინაპრებს ეგონათ, რომ ძლიერი ქრისტიანი ერი უანგარო დახმარებას გაუწევს მცირე ქრისტიან ერს და ძლიერი ერის პოლიტიკაში ვერაგობას ადგილი არ ექნებოდა. მაგრამ სინამდვილემ სულ სხვა დაგვანახა. თუ საქართველო თვითონ დამოუკიდებლად აწარმოებდა პოლიტიკას, მაშინ იყო მისი რენესანსიც. როდესაც კი საქართველო უახლოვდებოდა რუსეთს, მაშინ მისი საქმეები აირეოდა, რადგანაც რუსეთის პოლიტიკაში სრულებითაც არ შედიოდა საქართველოსთვის დახმარების გაწევა. რუსეთს თავისი მიზნები ჰქონდა და საქართველოსთვის ზრუნვა მხოლოდ სიტყვის მასალა იყო.

იმპერიალისტური პოლიტიკა რუსეთში დაიწყო პეტრე I დიდის დროს. ჯერ სუეცის არხი არ იყო მაშინ გაყვანილი და ევროპელები ინდოეთში მიდიოდნენ სავაჭროდ აფრიკის გარშემო. რასაკვირველია ეს ძალიან შორი გზა იყო, ამისთვის პეტრე პირველმა

განიზრახა დაეპყრო სპარსეთი და სპარსეთიდან ინდოეთში გადასულიყო. ეს გზა უფრო მოკლე იყო და ინდოეთის ვაჭრობაც ადვილი ჩასაგდები იყო ხელში. პეტრე დიდის აზრით უნდა დაარსებულიყო კასპიის ზღვის ნაპირას რამოდენიმე ქალაქი, საცა მოეწყობოდა ინდოეთიდან გამოტანილ საქონლის საწყობი. სპარსეთზე გალაშქრებისათვის პეტრე დიდს დასჭირდა საქართველო. 1721 წელს მოულოდნელად თბილისში ჩამოვიდა პეტრე დიდის დესპანი. იგი წარუდგა მეფე ვახტან VI-ეს, დაჰპირდა რუსეთის მფარველობა, საქართველოს გაერთიანება, დახმარება ჯარით, ფულით, იარაღით და მოუწოდა მას რუსეთთან ერთად სპარსეთისათვის ომი გამოეცხადებინა. ეს გეგმა საერთოდ სპარსეთზე დაცემისათვის მიმზიდველი იყო, რომ ვახტანგ მეექვსე გადახარა მისკენ. მან მოიწვია დარბაზი (პარლამენტი), დარბაზის უმრავლესობა წინააღმდეგა მეფის განზრახვას, დარბაზი შესდგებოდა აღმოსავლეთ პოლიტიკაში დახელოვნებულ პირებისაგან და მან გაითვალისწინა ის უბედურება, რომელიც ამით საქართველოს დაატყდებოდა. მეფე არ დაემორჩილა დარბაზის დადგენილებას და პეტრე დიდთან ერთად სპარსეთს ომი გამოუცხადა. ვახტანგმა აიღო განჯა, გადავიდა ყარაბახს საცა პირობებისამებრ უკვე პეტრე დიდის ლაშქარი უნდა ყოფილიყო, მაგრამ რომ პეტრე დარუბანდიდან უკან გაბრუნებულიყო. ვახტანგ მეექვსესთვის კი შემოეთვალა: "შენ ნუ შეშინდები, განაგრძე სპარსეთთან ომიო". ვახტანგი თავისი ჯარით დაბრუნდა უკან და საქართველომ იწვინა სპარსთა შემოსევა, რომელთაც მოსრეს და მოაოხრეს სრულიად აღმოსავლეთ საქართველო. თვით ვახტანგმა მიატოვა თავისი სამეფო და თავისის მახლობლებით გადასახლდა რუსეთს. ასე ძვირად დაუჯდა საქართველოს პირველად რუსეთთან დაახლოვება. მაგრამ ქართველმა მაშინდელმა პოლიტიკოსებმა მაინც ამით ჭკვა ვერ ისწავლეს და ისევ ისე გულუბრყვილონი დარჩნენ პოლიტიკაში.

დიდი ვაი ვაგლახის შემდეგ საქართველო კვლავ წამოდგა, წელში გაიმართა. თეიმურაზ მეფემ მოამზადა ნიადაგი ირაკლი მეორის სახელოვან მეფობისათვის. ირაკლი გენიოსი იყო, როგორც აღმოსავლეთ პოლიტიკაში, ისე სარდლობაში. საქართველო გაძლიერდა, დამყარდა მშვიდობიანობა, ერეკლეს ჰმორჩილობდა განჯა და ერევანი, მთელ ამიერ-კავკასიაში და მის გარედაც კი ირაკლის დიდი გავლენა ჰქონდა და საქართველოს ყველა პატივსაცემდა. ერეკლეს სწადადა გაერთიანებული საქართველო. აღმოსავლეთ საქართველო, რომელშიაც შედიოდა სხვათა შორის ლორი, ბამბაკი, ყაზახი - უკვე გაერთიანებული იყო. ერევნის ხანს და განჯის ხანს ერეკლისათვის არამც თუ არ უღალატნიათ არც როდის, არამედ მუდამ ერეკლესთან ერთად იბრძოდნენ სპარსელების წინააღმდეგ. დასავლეთ საქართველოც გაერთიანებული იყო მეფე სოლომონის მიერ. მხოლოდ სამხრეთი საქართველო ეჭირათ ოსმალებს და ერეკლეს საზრუნავი იყო როგორმე ეს მხარე ისევ დედა საქართველოსთვის შემოეერთებინა. ამ დროს რუსეთში მეფობდა ეკატერინე მეორე, რომლის დროსაც კვლავ შედგენილ იქმნა პეტრე დიდის მიხედვით გეგმა სპარსეთის და ოსმალეთის დაპყრობისა და ინდოეთთან ვაჭრობის გაჩაღებისა. კიდევ დასჭირდათ საქართველო. ეკატერინის შიკრიკი დაჰპირდა ირაკლის რუსეთის მფარველობა, დახმარება, ჯარი, იარაღი, მხოლოდ ირაკლის უნდა ომი გამოეცხადებინა რუსეთთან ერთად ოსმალეთისათვის. მართლაც თბილისში ჩამოვიდა ასი ბატალიონი⁹ რუსის ჯარისა ცნობილ ტოტლებენის წინამძღოლობით და ირაკლიმ გამოუცხადა ომი ოს-

⁹ კორექტურა: ნაშრომში "დამოკიდებულება რუსეთსა და საქართველოს შორის XVIII საუკუნეში" ივ. ჯავახიშვილი ასახელებს ტოტლებენის რაზმის შემადგენლობას: "რუსეთის მთავრობამ საქართველოში ოსმალეთის საწინააღმდეგოდ სამხედრო მოქმედებისათვის გენ. გრაფი ტოტლებენი გამოგზავნა ერთი ქვეითი პოლკით, 2 ასეული ცხენოსან კარაბინერებით, 2 ასეული ცხენოსანი ჰუსარებით, 200 დონის ყაზახით, 300 ყალმუხით და 12 საველე ზარბაზნით" (ივანე ჯავახიშვილი. თხზულებანი თორმეტ ტომად, ტომი XII, თბილისი, 1998, გვ. 407).

მალეთს. საქართველოში არ იცოდნენ არც ზარბაზნების ჩამოსხმა, არც მათი მოხმარება. ტოტლებენის ჯარში მყოფმა ქართველმა ოფიცრებმა რატიშვილმა და თარხნიშვილმა დაუწყეს ქართველებს ზარბაზნების ჩამოსხმისა და მოხმარების სწავლება. სწორეთ ბრძოლის დაწყების წინ ტოტლებენმა მიატოვა ირაკლი, თუმცა ირაკლი ეხვეწა მას, მაგრამ ტოტლებენი წავიდა და მტერს ირაკლი პირში შეატოვა. ირაკლის გენიოსობამ საქართველო იხსნა განსაცდელისაგან. ტოტლებენმა რატიშვილი და სხვა ქართველი ოფიცრები ციხეში ჩასხა და ციმბირში გადაასახლა იმისათვის, რომ მათ ქართველებს ზარბაზნების ხმარება ასწავლეს.

ყველა სახტად დარჩა მოკავშირე რუსეთის ასეთი ქცევით. როგორც საიდუმლო არქივებიდან ირკვევა რუსეთს სრულიადაც აზრად არა ჰქონდა საქართველო გაეძლიერებინა, არამედ უნდოდა იგი სრულიად დაუძღვრებულყო, რომ შემდეგ ადვილი მოსასპობი ყოფილიყო, მაგრამ ამ ვერაგობამ ვერ გაუხილა ქართულ პოლიტიკას თვალები, იგი მაინც გულუბრყვილო დარჩა და ეგონა, რომ ძლიერი უანგაროდ დაეხმარებოდა მაჰმადიანებით გარემოცულ ქრისტიან ერს. 1783 წლის ცნობილი ხელშეკრულება დაწერილია, როგორც ირკვევა, არა ირაკლის თხოვნით, არამედ პოტიომკინის კარნახით. ამ ტრაქტატის დედნიდან ჰსჩანს, რომ იგი დაწერილია როგორც აღმოსავლეთ ისე დასავლეთ საქართველოსთვის მაგრამ შემდეგ იმერეთის მეფე სოლომონის სახელი წაშლილია და ტრაქტატიც დაიწერა მხოლოდ აღმოსავლეთ საქართველოსთან. განზრახული ყოფილა, რომ ხელშეკრულებას ხელი უნდა მოეწერა იმერეთის მეფე სოლომონსაც, მაგრამ რუსეთსა და ოსმალეთს საქართველო უკვე გაეყოთ და დასავლეთ საქართველო ოსმალეთისათვის გადაეცა რუსეთს. საერთაშორისო უფლების მცოდნე მეცნიერები ამტკიცებენ, რომ ეს ტრაქტატი არის მხოლოდ მოკავშირეების ტრაქტატი, და იგი სრულებითაც არა ჰგულისხმობს საქართველოს დამოუკიდებლობის მოსპობას. ეს ტრაქტატი ძალიან ძვი-

რად დაუჯდა საქართველოს. იმ დროს როცა ეს ტრაქტატი თბილისში ირჩეოდა, მაშინ აქ იყო ალა-მაჰმად ხანის მიერ გამოგზავნილი დესპანი. ალა-მაჰმად ხანი სთხოვდა ირაკლის, რომ მას თავი დაენებებინა რუსეთთან დაახლოვებისათვის და ჰპირდებოდა აზერბაიჯანს თავრიზამდე. ["საქართველო", 1919 წლის 4 მაისი].

ირაკლიმ მაინც უარი არა სთქვა და ეს საქართველოს ძვირად დაუჯდა. ალა მაჰმად-ხანმა მოაოხრა თბილისი და თვით ირაკლი თბილისიდან ილტვოდა. ირაკლი თავის დროზედ სთხოვდა რუსეთს ხელშეკრულება შეესრულებინა და მამველი ჯარი გამოეგზავნა, მაგრამ ამაოდ. თბილისის მოოხრების შემდეგ ალა მაჰმად-ხანმა ირაკლის კვლავ დესპანი გაუგზავნა, ჰპირდებოდა დანგრეულ ქალაქების აღდგენას, წაყვანილ ტყვეების განთავისუფლებას, ოღონ ირაკლის რუსეთისთვის პირი მოერიდებინა. ირაკლიმ ამაზედ არავითარი პასუხი არ გასცა. ის მაინც შველას ელოდა რუსეთიდან. მაგრამ ამაოდ. ირაკლი ისე გარდაიცვალა, რომ მან ვერ იხილა კვლავ აღდგენილი საქართველო.¹⁰ ირაკლის სიკვდილის შემდეგ პეტერბურგში მალე გამოქვეყნდა საქართველოს რუსეთთან შეერთების მანიფესტი. მაგრამ ამ მანიფესტის გამოქვეყნებას თბილისში ვერა ჰბედავდნენ. მეფე გიორგი მეცამეტესთან პავლე პირველი აწარმოებდა მიწერ-მოწერას დამატებით პუნქტების შესახებ. ხოლო ორი წლის შემდეგ, როცა საქართველოს შეერთების მანიფესტი უკვე გამოქვეყნებული იყო პეტერბურგში, პავლე პირველის დელეგა-

¹⁰ ნაშრომში “დამოკიდებულება რუსეთსა და საქართველოს შორის XVIII საუკუნეში” ივანე ჯავახიშვილი წერდა: “ერეკლე მეფე ღრმად მოხუცებული მოუსვენარი ცხოვრებისა და თავდატეხილი უბედურებისაგან დაავადებული გულის ტკივილით შეჰყურებდა, როგორ ინგრეოდა ის პოლიტიკური და სამხედრო სიძლიერე, ქონებრივი კეთილდღეობაც, რომელიც მისი მამის თეიმურაზ II-ისა და მისი პირადი დაუღალავი შრომითა და გამჭრიახობით იყო მოპოვებული. მისი სიბერის დღენი ეგების იმ მწარე გრძნობით იყო მოწამლული, რომ ამიდ ბრალი მის პირადს პოლიტიკურს გულუბრყვილობას და რუსეთის მთავრობისადმი განუსაზღვრელ ნდობასაც ედებოდა”. (ივანე ჯავახიშვილი. თხზულებანი თორმეტ ტომად, ტომი XII, თბილისი, 1998, გვ. 429).

ტებმა წამოიღეს ეს მანიფესტი თბილისში, ამ მანიფესტზედ ხელი უნდა მოეწერა გიორგი მეცამეტეს და შემდეგ უნდა გამოქვეყნებულიყო. მაგრამ დელეგატები გზაში იყვნენ, როცა გიორგი მეფე გარდაიცვალა. მაშინ საქართველოს ახალ მთავარსარდალმა კნორრინგმა შეკრიბა სიონის ტაძარში ყველა დიდებულნი, უფლისწულნი, დედოფალნი, შემოარტყა ჯარი, წაუკითხა მათ მანიფესტი და მოითხოვა, რომ ყველას ხელი მოეწერა მანიფესტზე, ვინც ხელს არ მოაწერდა, მას დახვრეტდნენ. ბევრი არ შეუშინდა ამას და ხელი არ მოაწერა მანიფესტს. ამგვარად მოხდა "ნებაყოფლობითი" შეერთება საქართველოსი რუსეთთან. ქართულ პოლიტიკის გულუბრყვილობამ, უსუსურობამ მიიყვანა საქართველო ოკუპაციამდე.

დამოუკიდებლობის აღდგენა

ას ჩვიდმეტმა წელმა გაიარა, და საერთაშორისო განწყობილების წყალობით საქართველოს მონობა კვლავ მოეხსნა. ქართველები პოლიტიკაში ისევ ისე გულუბრყვილონი დავრჩით და ძველმა გამოცდილებამ ჩვენ არაფერი გვასწავლა.

რუსეთს ყველაზედ გვიან საქართველო ჩამოშორდა. ჩვენ მმართველ პარტიას გულწრფელად სურდა საქართველო ნაწილი ყოფილიყო დიდი რუსეთისა და ამისათვის საქართველო თანდათანობით სცილდებოდა რუსეთს. ჯერ ამიერკავკასიის რესპუბლიკა, შემდეგ კი უკვე საქართველოს დამოუკიდებლობა. ეს თანდათანობა არ იყო განზრახ მოგონილი, როგორც სწამებენ ჩვენ მმართველ პარტიას სომხები და რუსები, მაგრამ ეს თანდათანობა ძლიერ კეთილი იყო საქართველოსათვის. საქართველო რომ უეცრად ჩამოსცლოდა რუსეთს, მას გაანადგურებდა ან რუსის, ან სომხის მობოლშევიკე ჯარი. ერთი სიტყვით, პირველი ნაბიჯი საქართველოს გასანთავისუფლებლად გადიდგა თავის დროზედ და ეს განთავისუფლება საქართველოს ძვირად არ დასჯდომია.

საქართველოს დელეგაციის გამგზავრება პარიზის კონფერენციაზე

დამარცხდა გერმანია და მოკავშირეებიც შემოვიდნენ კავკასიაში. მოკავშირეები მოვიდნენ აქ ჩვენდამი მტრულ განწყობილებით. ისინი ვერ შერიგებოდნენ იმას, რომ ჩვენ აქ გერმანელები შემოუშვით. როგორც იყო, ასე თუ ისე მოვაგვარეთ საქმე მოკავშირეებთან და მივიღეთ ნება, რომ ჩვენ დელეგაციას შეეძლო პარიზის კონფერენციაზედ გამგზავრება. წინა დღით გადმოგცვეს, რომ ჩვენს დელეგაციას ბათუმში საგანგებო გემი ელოდება და იქ მალე უნდა გავმგზავრებულიყავით. საჩქაროდ მოვემზადეთ და ბათუმს გავემგზავრეთ. მაგრამ იქ გემი არ დაგვხვდებოდა. მოკავშირეებმა დაგვარწმუნეს, რომ შეცდომა მოხდა და გემი აქამდის რაღაც მიზეზის გამო არ ჩამოვიდაო. კვირაზედ მეტი ველოდეთ იმ ჩვენთვის საგანგებოდ გამოგზავნილ გემს, მაგრამ ის გემი დღესაც არ ჩამოსულა ბათუმში. სომხების დელეგაცია კი ჩასულის უმაღლეს ნაღმოსნით გაგზავნეს კონსტანტინეპოლში. ზოგიერთ ჩვენ დელეგაციის წევრებს გულწრფელად სჯეროდათ, რომ მოკავშირენი გულწრფელნი იყვნენ გემის დაგვიანების მიზეზების ახსნაში. აქაც სჩანდა ჩვენი გულუბრყვილო პოლიტიკოსობა, ერთი კვირის შემდეგ ჩვენ ბათომიდან გაგვგზავნეს გემით, რომელიც სოლონიკში მიდიოდა. ამ გემს ჩვენ სოლონიკში უნდა წავყვანეთ. სოლონიკიდან კი ადვილი იყო საფრანგეთში გამგზავრება, მაგრამ ეს გემი უნებლიეთ სტამბოლში გაჩერდა, და ჩვენც ქვევით აღარ გაგვიშვეს.

კონსტანტინეპოლში ჩვენი ცხოვრება მაინც სასარგებლოდ აღმოჩნდა. საქართველოში ჩვენ არ ვიცოდით, თუ ქვეყანაზედ რა ამბები ხდებოდა. აქ კი გავიგეთ, რომ მთელი რუსეთი და ევროპა გარშემორტყმულია მოკავშირეების მიერ. საფრანგეთის გარეშე საქმეთა სამინისტროს ნება დაურთველათ არავის არსათ უშვებენ: ბელგიელს ბელგიაში წასვლა არ შეუძლიან, დანიელს დანიაში, ისპანიელს ისპანიაში და სხვა. წერილებზე სასტიკი ცენზურაა, რომე-

ლიც ომის დროსაც კი არ იყო. თუმცა ამ გარშემორტყმას მოკავშირეები ხსნიან ბოლშევიზმის გავრცელების შიშით, მაგრამ გარშემორტყმულნი არიან ის სახელმწიფოებიც კი, საცა სრულებითაც არ არის ბოლშევიზმი, ნეიტრალური სახელმწიფოებიც კი განიცდიან ამ გარშემორტყმას. ნეიტრალობაც კი მოკავშირეებს საეჭვოდ მიაჩნიათ. საქართველომ დამოუკიდებლობის გამოცხადების დღიდან გამოაცხადა ნეიტრალობა: საქართველომ სწორე გეზი აიღო. ომის ბედი ცვალებადია და ამ მსოფლიო ომში საქართველო არც ერთ მხარეზედ არ გადაიხარა. სტამბოლში ჩასვლისას მოკავშირეთა ჟანდარმერიამ დაარღვია ჩვენ დელეგატთა ელემენტარული უფლება ხელშეუხებლობისა: დაიწყეს გამოკითხვა რომელი დელეგატი რა პარტიას ემხრობოდა, რა აზრისა იყო ამ მსოფლიო ომზედ. საზოგადოთ საქართველოს დელეგაციას კარგი თვალთ არ უყურებდნენ. მოკავშირენი საქართველოს სთვლიდნენ გერმანიის მოკავშირედ, ამავე დროს კი სომხეთს ისინი თავიანთ მოკავშირეთა სთვლიდნენ და საკმარისი იყო გქონოდათ მოწმობა, რომ თქვენ სომხეთის ქვეშევრდომი ხართ და თავისუფლათ შეგეძლოთ შესვლა და გამოსვლა კონსტანტინეპოლიდან. სომხეთს დიდი უპირატესობანი ჰქონდა მინიჭებული: თვით მუსულმანებს, სპარსელებს და ოსმალებს, არ უშვებდნენ სტამბოლში, თუ მათ სომხის პარტიარქიდან არ ექნებოდათ მოწმობა, რომ ამისა და ამ მუსულმანს სომხების ჟღეტაში მონაწილეობა არ მიუღია. სომხებმა, საზოგადოდ, გამოიჩინეს დიდი უნარი დასავლეთ ევროპაში და ამერიკაში საზოგადოებრივ აზრის სომხეთის სასარგებლოდ შემუშავებისა. მარტო სტამბოლში გამოდის ხუთი სომხური გაზეთი და ორიც ფრანგული, რომელსაც სომხები მეთაურობენ. საქართველოს დელეგაციის იქ ყოფნის დროს ამ გაზეთებში ძალიან ბევრი წერილები იწერებოდა საქართველოს წინააღმდეგ. ჯერ წერილი დაიბეჭდებოდა ხოლმე სომხურ გაზეთებში, შემდეგ ის განმეორდება ფრანგულში.

სომხეთის პოლიტიკოსთა პრეტენზიები

სომხების საქართველოსადმი ზიზღი პირდაპირ საკვირველია. რა ჭორი, რა ცილისწამება არ იბეჭდებოდა ამ გაზეთებში. სხვა და სხვანაირად იმეორებდნენ იმ აზრს, რომ საქართველო კიდევ ომის წინად პირობით შეეკრა გერმანიას, რომ ქართველები ხელს შეუწყობენ რუსეთის დანგრევას და სამაგიეროდ მიიღებდნენ საქართველოს დამოუკიდებლობას. მართლაც ქართველებმა დაანგრიეს რუსეთი, შეასუსტეს ამით მოკავშირეები და სამაგიეროთ მიიღეს დამოუკიდებლობა. ჩვენ საზოგადო მოღვაწეთ მასხარათ იგდებდნენ, ჟორდანიას, ჩხენკელს და სხვა მინისტრების სახელს უეჭველად ოსმალურ სახელებს უმატებდნენ, ესე მაგ. სწერდნენ ენვერ-გიორგამემ ესა და ეს სისამაგლე ჩაიდინა სომხების წინააღმდეგაო. სომეხ-ქართველთა ომს ისინი აბრალებდნენ ქართველებს, ქართველებმა ასტეხეს ეს ომიო. ამ ომში სომხის ძლევა-მოსილმა მხედრობამ სასტიკად დაამარცხა ქართველებიო და მოკავშირეები რომ არ ჩარეულიყვნენ, ჩვენი მხედრობა სომხეთის ქალაქს თბილისს აიღებდაო.

ქართველებს აბრალებდნენ ღალატს. მხოლოდ საქართველოს ღალატმა გერმანია მოიყვანა ამიერკავკასიაშიო. ქართველებს რომ სომხებისათვის მხარი მიეცათ, გერმანელები ვერ გაბედავდნენ კავკასიაში მისვლასაო. ჩვენი დელეგაციის წევრნი სტამბოლში რომელ დაწესებულებაშიც კი არ უნდა წასულიყვნენ, ყველგან ერთსა და იმავეს ეუბნებოდნენ: "როგორ შეუძვით გერმანელები საქართველოშიო". რა მოსაზრებანიც კი არ უნდა მოეყვანათ ჩვენ დელეგატებს გერმანელების ჩამოსვლის შესახებ, ისინი მაინც თავისას იმეორებდნენ არ უნდა შეგეშვათ გერმანელებიო. ["საქართველო", 1919 წლის 7 მაისი]

ძალიან საძაგელი წერილები დაიბეჭდა იმ დროს გენ. ოდიშელიძეზე.¹¹ მას აზრალეზდენ, რომ მან ოსმალეთიდან აიღო ქრთამი და აზრუმი და ყარსი უბრძოლველად გადასცა ოსმალეთს. ეს სისაძაგლე ვერ მოითმინა ოდიშელიძემ და მან დასაბუთებული წერილი დაბეჭდა გაზეთში, საცა ამტკიცებდა აზრუმის და ყარსის დაკარგვაში თვით სომხები არიან დამნაშავენიო: ჯერ მტერი არც კი მოახლოვებოდა აზრუმს, რომ სომხის ჯარისკაცები გაიქცნენ იქიდან. მათ ღენერალ ანდრანიკს უნდოდა ისინი შეეჩერებინა, მაგრამ ჯარის კაცებმა დასჭრეს იგი და აზრუმს თავი მიანებეს. ესევე ამბავი ყარსში დატრიალდა. ამის შემდეგ სომხებმა თავი გაანებეს ასეთ ამბებზე წერას, შემდეგ საზოგადოდ საქართველოს წინააღმდეგ იწყეს წერა. სომხები აზრალეზდენ ქართველებს, რომ მათ შეკრეს ყველა გზები და სომხეთში არ უშვებენ არავითარ სანოვავეს, არც მედიკამენტებს და ხელს უწყობენ სომეხთა ამოჟლეტას. ქარ-

¹¹ მაგალითად, კონსტანტინეპოლის გაზეთ “სტამბულ“-ს მოჰყავდა შემდეგი ამონაწერი სომხურ გაზეთ “ჯაგათამარი“-დან, რომელიც ასევე კონსტანტინეპოლში გამოდიოდა: ..საქართველოს პოლიტიკურმა აგენტებმა მსოფლიო ომის დაწყებისას შესძლეს დაედოთ გერმანიის მთავრობასთან საიდუმლო ხელშეკრულება, რომლის ძალით გერმანიას, თუ რუსეთი დამარცხდებოდა, უნდა აეძულებინა ეს უკანასკნელი ეცნო საქართველოს დამოუკიდებლობა. გამორკვეულია, თუ როგორ იქნა შესრულებული ეს ხელშეკრულება ბრესტ-ლიტოვსკის ზავის შემდეგ. იმ დროს, როცა სომხური ჯარები გმირულ წინააღმდეგობას უწევდენ მტერს კავკასიის ფრონტზე, ქართველები, მოქმედებენ კულისებს იქით, რომ შეეფერხებინათ და ხელი შეეშალათ სომხების წინააღმდეგობისათვის. ისინი ექპაროდენ შეეწყვიტათ ოსმალეთთან მტრული მოქმედებანი, რომ საიდუმლო ხელშეკრულება სისრულეში ყოფილიყო მოყვანილი. ცნობილია ყოფა-ქცევა ქართველი გენერლის ოდიშელიძისა, რომელიც მაშინ ერზრუმს უფროსობდა, თფილისში მყოფ სამხედრო კომიტეტის განკარგულებათა წინააღმდეგ და წინააღმდეგ სომხების გენერლებისა, რომლებმაც გადასწყვიტეს გაეგრძელებინათ წინააღმდეგობის გაწევა, ოდიშელიძემ აიძულა დაეცალათ ერზრუმი მაშინ, როცა არაფერი არ ამართლებდა ამ გადაწყვეტილებას. ერზრუმის დატოვებით ოსმალურ ჯარებს გზა გაეხსნათ კავკასიაში თავისუფლად შესასვლელად. ამისდა მიუხედავათ სომხები, რომელთაც ხელმძღვანელობდა გენ. ნაზარბეკოვი, მტკიცედ განაფრძობდენ წინააღმდეგობის გაწევას კარაკლისთან მომხდარ ბრძოლამდე, რომელმაც ცოტათ თუ ბევრათ დაასუსტა ოსმალთა შემოტევა” (“შრომა”, 1919 წლის 21 თებერვალი).

თველები გამოქვეყნდნენ სასტიკათ ეპყრობიან და ჟლეტენ მათ. ერთი სიტყვით, არავითარი სისამაგლე არ დარჩა, რაც სომხებს ქართველებისათვის არ მიეწერნათ. ამავე დროს სომხები გამოდიოდნენ ქომაგად ყველა დაჩაგრულ ერისა. მაგალითად დაბეჭდილი იყო წერილი აბხაზეთზე - წერილი ჰლადადებდა: "ქართველები ჟლეტავენ და ავიწროვებენ პატარა თავისუფლების მოყვარე ერს აფხაზებს. მხოლოდ სომხები ეხმარებიან მათ და სცდილობენ იხსნან ისინი ქართველების მტარვალობისაგან. ამ გაზეთების აზრით ერთად-ერთი ერი, რომელზედაც შეიძლება დაემყარნენ მოკავშირენი, არიან სომხები, რომ მხოლოდ სომხები იყვნენ და არიან ინგლის-საფრანგეთის მოკავშირენი და, როგორც ასეთებს, მხოლოდ მათ აქვთ უფლება დაშვებულ იყვნენ საზავო კონფერენციაზედ. ამავე დროს გამოქვეყნდა ის ტერიტორიალური მოთხოვნილებანი, რომელიც წარუდგინა სომხების დელეგაციის თავმჯდომარემ ნუბარ-ფაშამ პარიზის კონფერენციას. სტამბოლის გაზეთებში და თბილისის გაზეთებშიც ეს მოთხოვნილებანი სისწორით არ იყო მოყვანილი.¹² მალე სტამბოლში მივიღეთ ინგლისურ-ფრანგული გაზეთები და იქიდან გავიგეთ აშკარად თუ რა მოუთხოვნია ნუბარ-ფაშას. მხოლოდ მაშინ მივხვდით, თუ ასეთის გაშმაგებით რათ ებრძოდნენ საქართველოს სომხები. სომხებს უნდოდათ, რომ კონფერენციაზედ ქართველები არ ყოფილიყვნენ, რათა სომეხთა ტე-

¹² მაგალითად, გაზეთი "შრომა" სომხეთის მიერ მოთხოვნილი საზღვრების შესახებ საქართველოსთან მიმართებაში აღნიშნავდა: "საქართველო-სომხეთს შორის საზღვარი დაწესდა ტრაპიზონის-ერზერუმის ნავთსადგურის და ბათუმს შუა, რომელიც (ე.ი. ბათუმში) დარჩება საქართველოსთვის ზღვაზე გასასვლელ პუნქტად. ისტორიულ თვალსაზრისით სომხებს არ აქვთ უფლება ტრაპიზონზე, მაგრამ ის ვიწრო ტერიტორია, რომელიც მდებარეობს ამ ქალაქის ჩრდილოეთით არის შემაერთებელი ჯაჭვი ზღვასთან, და ეს იქნება ეკონომიკური საზღვარი, რომლის სომხეთისათვის მინიჭებაზე უარს არ იტყვის არც ერთი მიუდგომელი კომისია. შავი ზღვის ნაპირიდან ჩრდილოეთის საზღვარი სომხეთისა წავა აღმოსავლეთით - შეიერთებს არტანს, ალექსანდროპოლს - ერევნის გუბერნიის ახლანდელ საზღვრამდე, სადაც სჭარბობს სომეხობა" ("შრომა", 1919 წლის 21 თებერვალი).

რიტორიულ მოთხოვნილებისათვის კრიტიკა არავის გაეწია. სომეხთა ტერიტორიული პრეტენზიები კი ძალიან გადაჭარბებული იყო. ინგლისის გაზეთებში დაიბეჭდა რუქა იმ ტერიტორიისა, რომელსაც ნუბარ-ფაშა მოითხოვდა. ეს რუქა შემდეგ დაიბეჭდა ფრანგულად სხვა და სხვა საღებავებით. სომეხების დელეგაცია სომხეთის უდავო ტერიტორიად სთვლიდა იმ ადგილებსაც კი, რომელნიც სომხეთს არც როდის არა სჭერია. მაგალითად, თბილისი, მცხეთა, ბათუმი ნუბარ ფაშას აზრით უდავო კუთვნილებაა სომხეთისა, სომხეთს უჭირავს უზარმაზარი ტერიტორია: აღმოსავლეთიდან სომხეთი ისაზღვრება კასპიის ზღვით, ბაქოც სომხეთში შედის. ჩრდილოეთიდან სომხეთის საზღვარი გადმოდის განჯის და თბილისის გუბერნიებზედ, ასდევს მტკვრის ხეობას, ისე კი რომ რკინის გზის ლიანდაგი სომხეთში რჩება, გადადის ახალციხეზედ და ჩადის ბათუმში. სამხრეთით თითქმის მთელი ჩრდილო სპარსეთი ქალაქ თავრიზით შედის სომხეთში. მცირე აზიის დიდი ნაწილი და კილიკიაც სომხეთის ნაწილებს შეადგენენ. ერთი სიტყვით, სომხებს ძალიან დიდი იმპერიალისტური მადა გამოუჩნდათ. სომხები ქართველებსა სწამებდნენ იმპერიალისტობას და იმპერიალისტობაში მათ ყველაფერს გადააჭარბეს. ამ მოთხოვნილებამ საფრანგეთის პრესაში დიდი მითქმა-მოთქმა გამოიწვია. სომხებისადმი კარგად განწყობილი ფრანგული გაზეთები ურჩევდნენ, რომ სომხებს შეემცირებინათ თავიანთი მოთხოვნილებანი. ფრანგული გაზეთები აშკარად სწერდნენ, რომ ისინი კილიკიას ცოცხალი თავით სომხებს არ დაუთმობენ. ინგლისური გაზეთებიც სწერდნენ, რომ მესოპოტამიას ინგლისი არ დაუთმობს სომხებს. როგორც გამოირკვა 1916 წლის ხელშეკრულობით ოსმალეთი უკვე განაწილებული ყოფილა მოკავშირეთა შორის და კილიკია შეხვედრია საფრანგეთს, მესოპოტამია კი ინგლისს. ამან გამოიწვია ინგლის-სომხეთის და საფრანგეთ-სომხეთის დამოკიდებულობის გაცხეება. სომხებს მოუსპეს ყველა უპირატესობანი. სტამბოლის სომ-

ხურ-ფრანგული გაზეთები ამის შესახებ სდუმდნენ. მაგრამ სომხებს იარაღი არ დაუყრიათ და თავის მფარველად მათ გამოაცხადეს ამერიკა. მხოლოდ სომხები ისე მოიქცნენ, რომ ამერიკის მფარველობა თითონ კი არ წამოაყენეს, არამედ ბერძნებს წამოაყენებინეს საზავო კონფერენციაზედ. მაგრამ ამ წინადადებას დიდი აურზაური გამოიწვია. სომხეთის დელეგაცია საზავო კონფერენციაზედ არ დაუშვეს მიუხედავად იმისა, რომ მთელი დედამიწის ზურგიდან საზავო კონფერენციას მისდიოდა აუარებელი დეპეშები, რომელნიც მოითხოვდნენ სომხეთის დელეგაციის დაშვებას.

საქართველო მუდამ უნდა ემყარებოდეს თავის თავს

საზავო კონფერენციაზედ ჯერ არ წამოუყენებიათ ისეთი საკითხები, რის გადაჭრაშიც საჭირო ყოფილიყო საქართველოს დელეგაციის დასწრება. საქართველომ იმით არაფერი წააგო, რომ კონფერენციაზედ დროზედ არ გაუშვეს. საქართველოსთვის იმისთანა პირობებია, რომ მის დამოუკიდებლობას არავითარი საფრთხე არ მოელის. თუმცა საფრანგეთს სურდა ძველი რუსეთის აღდგენა, რომ მას გერმანიის წინააღმდეგ მოკავშირე ჰყოლოდა, მაგრამ თითონაც დარწმუნდა, რომ ეს შეუძლებელია. ინგლისს ძალიან ეშინიან, რომ კვლავ მოღონიერებულ რუსეთმა ინდოეთისაკენ არ გაიწიოს, ამისთვის მის ინტერესს შეადგენს რუსეთის ბატონობა კავკასიონის ქედს აქეთ არა სცილდებოდეს. მაშასადამე, ამ მხრივ საქართველოს საფრთხე არ მოელის. საჭიროა მხოლოდ რომ საქართველოს პოლიტიკური აზროვნება შეეჩვიოს იმ აზრს, რომ საქართველო მუდამ უნდა ემყარებოდეს თავის თავს, და თავისი ძალღონით მას შეუძლია შემუსროს გარედან შემოსეული მტერი. საქართველოსთვის საჭირო არ არის ვისიმე პროტექტორატი. ბედი ცვალებადია, სხვისი მფარველობა კი ჩვენ მოგვადუნებს. საქართველოს მხოლოდ და მხოლოდ თავისი იმედი უნდა ჰქონდეს. ჩვენი სამშობლო ისეა შემოფარგლული, რომ ჩრდილოეთიდან და

სამხრეთიდან მას ბუნებრივი სიმაგრეები საზღვრავენ. დასავლეთიდანაც საზღვრავს ზღვა. მხოლოდ ერთად ერთი საზღვარი, რომელიც ღიაა, ეს არის აღმოსავლეთის საზღვარი. საქართველოს თავის დასაცავად მხოლოდ ამ საზღვრის ხელოვნურად გამაგრება დასჭირდება. მშვენიერი საზღვრების გამო საქართველოს არ დასჭირდება დიდი ჯარის შენახვა, საჭირო დროს საქართველო შემოჭრებს თავის შეგნებულ შვილთ, რომელნიც სამშობლოს დაიცავენ. საჭიროა მხოლოდ რომ ყოველ ქართველს ჰქონდეს სამხედრო ცოდნა. ჩვენ სამშობლოს რამდენიმე ათეული საუკუნე უცხოვრია, ბევრი ჭირ-ვარამი გადაუტანია, მაგრამ იგი ისევ ისე სდგას, როგორც სალი კლდე, მაშინ როცა მის დამპყრობი სახელმწიფონი დაშლილან, განადგურებულან, და ბევრი მათგანი სრულებით აღგვილან დედამიწის ზურგიდან.

ამ გვარად ჩვენი სამშობლოსათვის საზრუნავია, რომ მან განამტკიცოს თავის დამოუკიდებლობა, დაემყაროს მხოლოდ თავის ძალებს, დარჩეს კვალად ნეიტრალური ამ მსოფლიო ომში და სახელმწიფოთ ფეხის ხმას არ აჰყვეს. ["საქართველო", 1919 წლის 8 მაისი]

გ. ბ